

MONOLÓG A FÜSTÖN

Minden azzal kezdődött, hogy felvettem azt az új sötétkék öltönyt, amelyiket azóta se viseltem, s nem is fogok többé e rohadt életben. Jóég tudja, de akkor úgy éreztem, belülről is ünneplőbe öltözöm, fehér lett a lelkem, mint a frissen keményített selyeming, s mintha a bőröm is egy kicsit világosodott volna. Élvezettel nézegettem tisztára kefélt és piszkált körmömet, a kalapom után nyúltam, de aztán rájöttem, hogy nem megy ehhez a dufla ruhához, hát csak úgy hajadonfőtt indultam el az állomásra, gyalog, pedig erősen vágytam fogni egy taxit, mert én már ilyen vagyok: mindent egyszerre akarok, hogy egész örömet érezzek, ne hibázzék semmi, mert ha egy hajam szála másfele áll, akkor már hiába az a dufla köntös, úgy érzem, egy rakás szar vagyok, lila masnival átsokrozva, szagosvízzel bőven hintve, ami ugyebár a legocsmányabb a világon. A magunkfajta, ha másnak akar látszani, mint ami, hát jól ügyeljen a cipőfűzője zsinórjára is, mert ha valami hibázik, menten ott kunkorodik a vicogás a lányok szemrehúzott keszkenője alatt, a szívedben vájkál ez a kuncogás, mert sehol a világon nem tudnak úgy csipkelődni a rányik, mint mifelénk. Akkor már inkább maradj meg putriküszöbről szakajtott csórónak a likas seggű gatyádban. Olyannak, amilyenek te is megismertél, azzal a két olajos kezemmel, amelyikkel rendszer embert meg se mertem volna érinteni, de téged már akkor is jól lapongattalak. Ezt a hadovát is csak neked mondom el, mert te olyan csaj vagy, aki megérti, mit jelentett nekem az az idegen szó, amelyiket mégis megértettem, s az volt épp a baj, hogy megértettem, pedig csak jóval utána kérdeztem meg egy pasastól, csak azért, hátha tévedtem, hátha valami mást jelent, mint amit rögtön kitaláltam. De az volt. Pontosan az, csak angolul mondták, ezt később tudtam meg, mondom.

Meg fogod érteni, meg kell hogy értsed. Tán nem is a köntössel rontottam el, de ott kezdődött. Azt akar-

tam, lássák, honnan szállok ki azzal a kék ruhával, amelyiket szerettem volna a karomon vinni odáig. Abból a vagonból akartam integetni leszállás előtt, amelyiken ott van az egyes, egy nagy egyenes vonás, vasból. Addig sosem utaztam első osztályon, de azzal a ruhával nem lehetett máshol az akkori fejem szerint. Igaz, már akkor éreztem, hogy az a drága jegy nem nekem, csak a ruhámnak dukál, de azt hittem, a ruha is én vagyok, ha az enyim. Akkor én nem akartam hinni azt a közmondást, s ez olyan fonák egy dolog volt, mintha a lajbit a kabátra húztam volna fel. Azért nem lett semmi abból az integetésből, sem a büszke bevonulásból a járdaszegélyig süppedt ablakú putriba, csak bésuvadtam, leráncigáltam magamról azt a cifra cafrangot, s olyan jól éreztem magam a bátyám szűk kötösében, rojtos könyökű kabátjában, mintha szegesdrótból gabalyodtam volna ki, nem is dicsekedtem egy szikrát se, csak nyeltem a száraz málét, ittam melléje a rozspálinkát, amíg be nem rúgtam istenesen, de még akkor se mondtam el a dádéknak, ami velem történt, mert a szégyen erősebb volt az italnál.

Közben apám végigmutogatta a ruhámat, rólam meg is feledkeztek, mert szép volt a ruha, csak az volt a baj, hogy nem jöhetett egyedül, bele is kellett bújjon valaki, az istenit a rongyának! De hát ilyenek vagyunk mi. Akkor ott részegen kezdett nyiladozni a csipám az életemre. Hogy mennyi hazugság van az életünkben, ha elfelejtjük a putrink szagát! Innen is látszik, be voltam rúgva bestelenül, mert akkor fel tudtam volna mondani az egész életemet, nem úgy, ahogy eddig, csak tessék-lássék, mi hogy történt, hanem azt is: mi miért történt. Csak azért, mert megértettem egy szót egy olyan nyelven, amelyiket addig nem ismertem, nem hallottam, s ha valaki azt mondja, tudok azon a nyelven egy szót, hát szemberöhögöm. Devla érti, de olyan ez az élet, hogy egyszerre veszed észre az egészet, pedig addig nem volt gond, de egyszeriben csak megszakad valami, aztán surrogva pattan vissza az egész, tekerreg, bogzódik, nagy göcs lesz belőle, mint amikor az apám kötélverő pályáján meghibásodott a sodrás, s el-

szakadt, összebogzódott az egész. Van, aki félrerúgja az ilyen halom kendert, ami semmire se jó már, mert csak az öregisten a kibogozhatója, de van, aki megpróbálja szétszedni, s aztán sosem hagyja abba, mert a nagy bogban kisebb göcsöket tapogat ki, bogozgatja, bogozgatja – kisül, hogy hibás volt az egész istenség. Vannak ilyen marhák, akik ezt csinálják ahelyett, hogy örvidenének, nem verte ki a szemük világát a kötél. Én is egy ilyen vagyok.

Akkor részegen tisztán emlékeztem olyan dolgokra is, amiket elfelejtettem rég, mert igencsak gyermek voltam, apró purdé, s olyan jól tudtam óbégatni azzal a zabolás számmal a felnőttek háta megül, s velek együtt, amikor jött két ember és mondták: le fogják bontani a földig-ablak putrikat, s aztán kapunk szép házat, amelyikben száz család lakik hegyin-hátán. Akkor óbégattam, mert nem értettem a jelentésit az egésznek, később megértettem, s hadakoztam apámmal, hogy igazok van. Pedig akkor voltam egy címeres ökor, mert vannak dolgok, amiket ha megértel, már azzal is bünözöl, mert nem szabad megérteni, mert egyből csak azt látod, ami jó benne, s az élet kicsi jókból, nagy rosszakból áll, ahogy anyám mondja, csak a kicsi jók hangosabbak. Ezt akkor értettem meg, amikor embereket raktak ilyen blokkházba, aztán voltak, akik sírtak miattunk, hogy poloskával töltjük meg őket, ami igaz is volt. A poloska, ugye, nem tesz különbséget putri és emeletes ház között, ő már ilyen. Szertemáskál. Ezt pedig azok nem értik meg. Ők csak emberekben meg életszínvonalban tudnak gondolkozni, nem látnak el a poloskáig, ami akkor is van, ha nem látják, és csíp istentelenül, amit viszont észrevesznek menten, s akkor minket szidnak, hogy hoztuk, s elfelejtik, hogy nem ett a fene minket a cifraságért, hogy nem mindenki akarja elfelejteni a putrija szagát. Hiába az ész s jóakarát, ha a megszokás nem takarodik ki belőlünk, ül rajtunk, bennünk. Mint ahogy hiába volt apám dühöngése egy időben, amikor, ha valami nem tetszett neki, ránk ripakodott: az anyátok tetves istenit, úgy viselkedtek, mint valami cigányok!

Ezen csak röhögtünk, de az a másik eset már akkor is utálattal töltött el, mert már nem voltam zabolás purdé. Amikor a Gábor Rupi Rántás házasodott, akkor ott volt a bátyja tiszta feketében, fehér ingben, még alsója is volt, amin csudálkoztunk ugyancsak. Eleinte olyan volt, mint egy barna bőrű fehér ember akármelyik nagyvárosból, elmondta, hogy csak az öccse kedvéért jött ide, de nagyon bűdös van itt, meg hogy ő a fülharmónikában van városon, és van neki egy olyan cincogója, amelyik tízezer pénzt ér. De az italt, azt szerette, hát berúgott, mint tíz dáde a putriból, nótákat gajdolt, cincogtatott is a többiekkel, nyálas csókot cuppantott oda mindenkinek, csókolom a szívedet, mondta, még selypített is hozzá, szóval tisztára lebarapult egyszerre az a hófehér lelke az italtól, s azzal dicsekedett, hogy hiába van ő városon a blokkban, hiába hogy ő úri muzsikus, de benne nincs más, csak tiszta cigány vér, még a szíve is füstös. Már nekem is volt a fejemben éppen elég ahhoz, hogy próbára tegyem, hát a szeme közé vigyorgtam, s azt mondtam neki, amiért minden cigány öl, ha meghallja: kárr morro kárr!

Röhögtem, vártam, hogy felkap valamit, s azzal kezdődik is a balhé. Istenesen eldöngettem volna. Hát ez a muzsikus csak vigyorgott velem szembe, bólogatott, még a könnye is kicsordult: – Szép ez a mi nyelvünk, abiza, szép, mondjanak akármit, testvér!

Otthagytam, mert tudtam, ha kijózanodik, meg se ismer.

Ez a dolog akkor kezdett el igazából fájni, amikor megértettem ott a vonatban azt az idegen szót. Mert én jobban érzek angolul, mint ő a saját nyelvén.

De ez csak később történt, sokkal azután, hogy anynyi minden dolog megesett velünk, amiket el is felejtettem mindjárt, mert nem olyan fontos, mint ez. Pedig azt hittem, nincs felejthetlenebb, mint amikor azon a télen két disznót is öltünk, és olyan jólesett a fülünknek az a sívítás, mert tudtuk, lesz télire, de az egész évre is. Olyan büszke voltam, hogy én tarthattam a vé-

restálat, hogy olyan akkor se, amikor először ültem egyedül a volán mögé. Piros volt a hó a disznók körül, ránk röhögtek visitásra tátott szájukkal, ajvé! mintha még egyszer bele akarnának harapni a disznó életükbe, aztán fellobbant az egyik hátán a szalma, s már jól égett, amikor csak felállt az ártány, tántorogva nekiiramodott, lobogott a háta, rekedten ordított és ment, futott előre, mi meg kacagva a nyomában, de a pajta felé tántorgott, hát apám föbe csapta a fejsze élivel, ott össze is esett. Ó, gyönyörűen nyílt szét a hasán a rózsaszínű hús, kibuggyant a bele, apám serényen dolgozott a sakterkással, kicsi idő múlva már darabokban volt, az emberek szeme villogott, a foguk is vicsorogott, nyelték az erős gabonapálínkát, mi meg rágtuk a megperzselt-sózott fülit, farkát, még a kutyák is máléra vágytak a végén a sok hús után. Aztán hurkát töltöttünk, felaggattuk a füstrevalót, és az olyan boldogság, amikor tudod, hogy holnap is lesz, hogy azt hittük, sose felejtjük azt a karácsonyt, mindig ezüstöt fog havazni még ronda emlékeinkre is, ha rá gondolunk, de nemsokára rosszul lett a nővérem, lerókázta a véres havat és sápadt volt, erősen csillogott a szeme. Igyekezett be a házba, azt mondta, nincs baja semmi, de a szomszédasszonyok elébb rá-, majd összenéztek, még emlékszem a Félszemű Mária fogatlan mosolyára, elcseppentette a nyálát is az élvezettől a vén dög, pedig neki négy bitangja is volt. Apámnak csak csúful elnyílt a szája, hördült egyet, aztán kirántotta a kést az izamlós-véres deckából, ugrott egy nagyot a ház felé, de akkor már tíz fehérnép csimpaszkodott rajta, fújtatott, üvöltözött: Most a beledet ontom ki, te bűdös kurvája a palléroknek, hogy a devla szakasztotta volna meg azt a rothadt szívedet, amikor először vetted a hátad a palánknak, hogy felemeljék a szoknyád elejét... vagy hol a rossznavalyában fetrengtél, a pocsolyában, he, a pocsolyában?! Ott nyitottad a lábad a pallérokra, egy egész sátoraljára, he?!... És kiabált egyfolytában, mintha megveszett volna, aztán elcsuklott a hangja, mint a pajta előtt leütött disznóé.

Nem értettem, minek csinál ekkora hepajrét belőle, ‘sze majd minden családban akad egy-két bitang, nem úgy ez nálunk. Arra gondoltam, csak illendőségből teszi. Belopóztam a házba, ott sírdogált a néném, aki mindig olyan vidám volt, mintha szárnya nőne a kacagásának, lekuporodtam a lóca mellé és simogattam azt a fekete haját, magához húzott, éreztem a kemény mellét az ing alatt, sokszor láttam én csórén a nénémet, de nem tudtam, hogy ilyen kemények a mellei, azóta se éreztem egy csányinál se olyan kemény, ruhát kibökő melleket, megsimogattam, nem is tudtam, mit csinálok, aztán azt az összeázott arcát is simogattam, forró volt a teste, már nem is az én édes néném volt, ilyennek én sosem ismertem... de akkor felrihegett, kivillant a szeme onnan a könyöke hajlatából, ahová rejtette, bántó torokhangon rihegett, majd borzongató mélyen burukkolt: – Azér’ jó volt a pallér, olyan jó. Hogy mit tud az!... – A sánta, az a veres üstökű? – kérdeztem rémulten, mintha hirtelen nyeltem volna le valamit. – Az – rihegte –, az hát!

Összevissza karmoltam az arcát, megharapta a kezemet, már a ház közepiben henteregtünk, teljesen levadtam, csorgott a vérünk, amikor anyám rám vágott a nyújtófával, így még sosem ütött meg, ordítottam a fájdalomtól, s nem értettem, mért abajgatja annyi gyöngédséggel azt a ringyó nővéremet, aki, amint a vénasszonyok sutyorogták, még egy keszkenőt se kapott attól a városi pallértól, amelyik sánta volt, vörös és nem is a mi fajtánk. Apámat aznap éjjel féleszméletlenül cipelték haza valami megértő emberek a kocsmából, ahol a bűdös cigányokat szidta egy csoport, ugyancsak részeg cigány előtt.

Eltelnek a legszebb disznótorok is, elvész az az áldott perzsszag, üres, fekete horgok himbálóznak a kihült padláson a kürtőlik mellett, a szalonna kemény, ínyre tapadó bőre emlékezik szánkban az elomló zsíros étel ízére, bebőrödzik a babfőzelék teteje a pléhtányérban, kormozzák lelkünket az évek, se-füle-se-farka történetek jutnak eszünkbe egyetlen emléket böffenő szótól.

Úgy figyelsz rám, mintha valami életbevágóan fontosat mesélnék, pedig hát nem olyan fontos, amit itt mondok, csak az életem. A más élete senkinek se életbevágóan fontos, de szép az, ha meghallgatják az embert, ha olyan sötét, figyelő csend ül a szemedben, amelyben halkan csobban, gyűrűt vet minden szó. Ezzel inkább magadba fogadsz, mint este, amikor a mozdulatomhoz igazodva szeretsz magadévá. Mesélnék én szebbet is, mert hát magad is ezt a mesét éled, nem érdekelne túlságosan, ha nem tőlem hallanád, akire este ráfonódsz. Ha megunsz engem, megunod a meséimet is. Akkor mehetsz a pokolba, s én is mehetek a pokolba. Mind a ketten, hisz tudod, nincs rosszabb annál, ha te nem vagy, mert neked elmondom azt, amit másnak meg se próbálnék elmagyarázni. Annak az egyből megértett idegen szónak a titkát, amit most biztos megértesz, mert figyelsz rám, mert szeretsz. Enélkül úgysem értenéd, mert ezt csak úgy lehet érteni, ahogy én megértettem azt a szót anélkül, hogy ismertem volna a nyelvet. Abból a szóból támad fel minden emlékem, úgy érzem, ezer éve ismerem, minden benne van, s minden nyelven megérteném éppolyan jól, mert minden nyelven ugyanúgy mondják ki, még ha a levegőnek, a rekettyének, a kökénybokornak mondják is, ha csak úgy magukban motyogják is az emberek, valami furcsa ízzel keveredik már a szájban, ilyen íz csak erre az egy szóra tapad a világ minden nyelvén. Ma már hiszem.: erre a szóra töppedt össze, hajlott koravénné az én bátyám, édes bátyám, aki a putriban is különb, mint én a kabinban, törékeny lelkű kis ember, rossz helyre született a röhögő, ujjal mutogató csávók közé, azért éreztem olyan fáinul magam szűk, rongyos ruhájában akkor, mert azt hiszem mindig, ha belebújok, hogy a lelkit is felöltöm vele, amelyik szép, nem olyan mindent könnyen elhányó, mint a többieké. Olyan szépen tudta szeretni azt a vereshajút is, hogy attól szépült meg, bizony isten attól. Pedig mindenki mondta: meglátod majd te, Balázs (mert Balázsnak híják, s ez is olyan szelíd-szép), hogy veres ember még a cigányban is rosszabb. (Vagy hogy a cigánynál is rosszabb, így

mondták?...) Azóta is tudom. De az én bátyám, ha egyszer valamit kimondott, attól nem tágitott, mert ilyen ő. Pedig már kezdődni is rosszul kezdődött, cudarul. Mer' a csórók, amikor megtudták, hogy Balázs nemcsak úgy balkézről akarja, hanem papot meg esketést is kíván mellé, összeröhögtek megette, hogy arra aztán kár annyit költeni, s olyan húhót csapni. Még a szemibe is mondták: – Olcsóbbért is megkapod, Húbele Balázs, kapta más is! – Apánk is csak egy sovány berbécset, néhány dögrováson levő tyúkot vágatott, a többit a bátyám szerezte, jófajta drága italokat a boltból, spórolt rája. Annak is ott maradt a fele, ami ritka dolog. Valami vénasszonyok jöttek el, a Piri barátnéi, meg néhány barátja a bátyusnak, kevesen. Később jöttek ők a Néptanáctól, a bátyus új, sötétkék ruhában, aranygombokkal rajta, a csányi meg piros ruhában, mert a fehérre csak röhögött azon a csiklandós hangján, mintha mindég a csípőjét vagy a hónalját matarászták volna. Apám már elébb berúgott, az asztal sarkát ütögette a tenyerével a klánéta összevissza ricsajgó hangjára, mert csak ez volt, meg egy szakadt dob. Nem vagyunk mink muzsikus fajták, inkább dolgoztunk mindétig, az egész soron csak ez a klánétás volt, meg az a városi, aki egyszer járt itt, a Rupi Rántás esküvőjén. Valaki köszöntőt mondott a csávók közül, nekem úgy tűnt, állandóan az öklét szeretné a szájába kapni, hogy visszagyúrje a röhögést, szép hajadonról, összeillő párról, hosszú, boldog házasságról ebegett, aztán a végin csak beleröhögött a poharába, hogy mind szerteköpte a cujkát. A klánétás újra kornyikálni kezdett, a dobos egyetlen nagy verővel ütötte a taktust, ta-ta-tamm, ta-ta-tamm, ta-ta-tamm, mindenki ivott, zabált, nagyokat röhintettek, a Piri barátnéi nemsokára derékon kapták a csávókat, forogtak veszettül, de a csávók hamar kidőltek, vagy el-eltűntek a putrik, farakások között egy-egy rányival, csak a bátyus billegette magát szörnyű komolyan, pedig eddig sose láttam táncolni, méltósággal, lassan táncolt a vereshájúval, mint egy vajda, pedig azt törte a nyavalya erősen, ha el-elszabadult a Balázs keziből, úgy tekergette a

tagjait, mintha megkergült volna. A klanéta hangja kacskaringózott, tekergőzött, nem törődött az egyre buffogó dobbal: ta-ta-tamm, ta-ta-tamm, a vénasszonyok sutyorogtak, pusmogtak, át-átszóltak az asztal egyik végiből a másikba, kivettem, mind arról beszélnek, hogy Trézsinek most halt meg a katonaviselt fia, s ott volt a nemrég meghalt Puci Vidor anyja is, hát ezek erről beszéltek, a halálról beszéltek, s ahogy ittak, egyre hangosabban, ocsmányul, szemérmetlenül, mintha mind a bátyámra tátották volna odvas, düledező csonkfogú, bűzös szájukat, ráadásul most a rányik vadultak le teljesen, összefogóztak csak ők, kar a karban, egyre magasabbra emelgették szoknyájukat, szörnyen visítotak, hajuk körbekerítette, csapdosta arcukat, aztán már nem törődtek semmivel, egy-egy tammra szinte a fejükre borították a tarka szoknyát, kidüllesztették az elejüket, rángatóztak félcsórén, kinn volt mindenük, tekergették magukat, hogy elöntött a forróság, de a bátyus esküvőjén nem akartam derékon kapni egyet se, a vénasszonyok beszéde meg egyre a fülemben, a halál nem válogat, meg effélék. Elegem lett mindenből, kóválygott a fejem, pedig alig ittam, aztán hogy a Piri is villogtatni kezdte azt a veres háromszögletű bongyorgyapjas elejit a többi közt, felálltam, lassan megindultam, valaki kidöntötte a korhadtt, alacsony deszka-kerítés egy részit, azon átgyalogoltam, mentem, sötétedett, itt-ott fojtottan vicogott egy-egy csaj, elértem a Gábor Bitangék fásszínjét, de a klánéta utánam rikoltott, már mindég kakast fűjt a részeg klánétás, egy dallamot cikornyázott végig, csak a dob dübögte szigorúan: ta-ta-tamm, ta-ta-tamm, ta-ta-tamm... Ott állingáltam, amíg csak elfutott valahova egy utolsó rikoltással a klánéta hangja, szinte láttam a részeg disznót, ahogy a síp mellett maga elé hányik, aztán csak a dob, mintha időtlen idők óta, és a végtelenségig: ta-ta-tamm, ta-ta-tamm, ta-ta-tamm... a csillagok halványan sziporogtak, csak akkor hallottam meg ismét a sosem szűnő dobot, amikor elmaradt az erős tamm, aztán csak rövid időközökben, megszállottan püfölte: ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta. Szégyelltem, amire gondol-

tam, de nem tudtam másra állítani az eszem, csak azt a gyapjas, veres háromszöget láttam, bárhova néztem, bárhogy hunytam a szemem, s akkor, mintha csak a gondolatom öltözött volna belé, vigyorogva elébem tántorgott a Bitang, röhögött a csipás szeme: – Hát aztán ti nagyon egybe-família vagytok – öklendezte –, hát ha te is morgyelted, mért nem mentél vele a paphoz, mind?...

A kezem élivel szájon vágtam, röviden, erősen, s amikor hanyattág esett, belerúgtam az arcába, aztán megtöröltem a számat, láttam, négykézláb iszkol, nem volt ez cseppet se mókás, és mintha nem akarna immán soha véget érni: Ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta... Rá vajegy hónapra a bátyus szégyellősen, fájdmát takargatva, csendben panaszkodott nekem, mintha nem láttam volna immár két napja, hogy szétvetett lábakkal, kínos-keservesen ténfereg az udvaron, nem tud dolgozni, pedig máskor csak úgy füstölt a kender, ha ő verte a kötelet. Szinte elröhögtem magam, amikor csodálkozva mondta, hogy mekkorára dagadt ott neki, s vajon mitől? Elvittem a központba az orvoshoz, azt mondta, soha senkije nem volt a feleségén kívül, aztán csuklodva, szaggatottan sírt, amin a doktor csudálkozott erősen.

Egy hétig szurkálták mindennap, meg azt a cafatot is.

Meggyógyultak, s a bátyus akkor se kergette el. Azt hiszem, nem hitte.

Rá hat hétre a rányi megszökött egy másfajta sofőrrel.

Akkor határoztam el, hogy sofőr leszek.

Sokáig nagy álmokat abajgattam magamban. Elszegődtem a Közüzemekhez, a Szalubritátéhoz. Akkor már vén kajla voltam, megjött az eszem. Nappal a kukákat meg a ládákat ürítgettem az állandóan szemetet korgó autóba, este a szerálba jártam. Elég jól is ment a tanulás. Ha nem tudnád, lassan elvégeztem a nyolc osztályt, amin, mikor mondtam apámnak, csak hümmögött, pedig én azt hittem, tánkra perdül menten. Úgy

gondolom, most se tudja, mi az. Undorodtam a hajnali szeméttől, álmos voltam, este a könnyem is kicsordult a könyvre. Állandóan mindenféle szépet tanultunk, voltak gyönyörű olvasmányos irodalmak, amiket nem mindig értettem, s ezek sose szóltak szemetesekről, véletlenül se, mintha a világon annyi szemét se volna, amennyit a szemedbe tehetsz. De a sofőröket már emlegették egyszer-egyszer, ez már téma volt. Oroszból volt egy sofőrös lecke, amit a tanár lefordított. Ezt elmondtam a szemetes sofőrnek, aki attól kezdve tanítgatott néha, megengedte, hogy egyik háztól a másikig én vezessek, amíg ő elszaladt a kocsmába. Elég sokat vezettem. Egyszer azt is elmeséltem neki, amit az orosz tanár az első órán mondott, amikor még nem vett észre. Ez a mese azt példázta, hogy milyen jó, ha az ember nyelveket tud. Volt abban egy kiskatona, akire rábíztak egyszer rég két cigány foglyot, hogy vigye őket valahova a börtönbe. Vonaton utaztak, kinn álltak a nyitott ajtó mellett, emberek csak a fülkékben voltak. Egyszer az egyik cigány azt mondja a kiskatonának, hogy vegye egy kicsidég le róluk a bilincset, merthogy össze voltak láncolva és feldörzsölte a csuklójukat. Ez a kiskatona emberséges ember volt, hát megtette. Ám egyszer csak hallja, hogy a két cigány beszélget cigányul, hogy majd, ha egy hídhöz érnek, ahol erősen dübörög a vonat, ottan kilökik a katonát, aztán meglépnek. De ez a katona tudott valamit a nyelvünkön, hát rájuk fogta a bajonétás fegyvert, és újból megköttözte őket s ezzel megmenekedett. Lám, mondta a szemüveges tanár, aki olyan volt, mint egy bőregér, lám, milyen jó az, ha nyelveket tudunk, fiúk, s aztán rá, hogy harasó.

Ez a mese nem tetszett a sofőrömnek, aki azt mondta, kilóg a lóláb, merthogy az orosz nyelv mellé nem kell cigánykörítés, ahol a két purdé a rossz, s csak azért kell a nyelvünkön tudni, hogy jobban őrizkedhessenek tőlünk, s ha nem volnánk mindig gonoszak, akkor a nyelvünkre se volna szüksége senkinek, a szerint a példa szerint. Megbántam erősen, hogy elmondtam neki, mert aznap nem engedett a volánhoz, még

pálinkáért se ment. Azt hiszem, az a sofőr okos ember volt, csak kár, hogy ivott, mint a göde. Ő mondta azt is, hogy nem jó az, ha az ember elfelejti a putrija szagát olyan egyszerűen, mintha mind kölnivíz csurrant volna az anyjából, amikor a világra jajgatta. Akkortájt azonban sokszor elfeledtem, pedig ott ültem az enyéim között, málét tömtem magamba, meg szárazbabot puffadásig, de sokszor elfelejtettem a nagy hasú, csóré, zabolás purdékat, akik a tyúkok között kapirgáltak a tyúkganéjos udvarban, ahol ezenkívül csak kutyaszar meg kavics termett, rágicsálták a szumburját, s gyakran összetévesztették a hullott fáiepret a tyúkpiszokkal. Vitatkoztam az öreggel, mert abban az időben voltam az a címeres marha, aki ma nem vagyok, hogy milyen jó volna neki a blokkban, amire a végén, ha elfáradt, csakúgy hümmgetett, mint későbben a tanulósomra. Egyszer azt kérdeztem tőle, nem érzi, milyen csípős-büdös a kóré meg az akácvenyige füstje, amivel tüzelünk? Akkor is csak hümmgetett, de aznap este nem rakott tüzet, hogy fagyjunk meg. Én már el is felejtettem, s nem értettem, a bátyám meg az öcsém miért vigyorognak rám azzal a kékre fagyott szájukkal. Felnyaláboltam egy rakás vesszőt, hogy tüzet rakok, de akkor apám egy tüskés akácággal a nyakam köré csördített egyet, hogy kiserkedt a vérem. Nagy kajla voltam, megfordultam, a kezem ökölbe görcsölődött. Az öreg csak állt némán, kicsi volt már, ősz és töpörödött, mint a szalonnabőr, de akkor tudtam, hogy képes lesz ellazsokolni, mint zabolás purdé koromban. Akkor, pedig nem is ismerhette, szóról szóra azt mondja, amit a sofőr: – A rühös istenit annak, aki elfelejti a putrija szagát!

Aznap igazán nem gyújtott be. Én az álmaimmal, testvéreim, apámék a kárörömükkel fűtöztek.

A szégyen pedig jobban marta a torkomat és szememet, mint a nedves venyige füstje.

Akkoriban apám már nem szidta a cigányokat. Azután sose szidta, hogy úgy elverték a kocsmában.

Most jövök rá, hogy úgy bugyborékolom fel ezeket a régi dolgokat, mint repedt cső a szennylet. Úgy látszik,

csőrepedés van nálam, rést ütött rajtam az az idegen szó azzal, hogy megértettem. De hát mit csináljak. Mondom, megkönnyebbülök. Akkor részegen, amikor örökre kibújtam abból a cifra bábgubóból, sokkal érdekesebben volt meg bennem mindez. Talán azért, mert nem kellett kimondani, hanem végigéltem újra. Nehéz dolog a szavakkal, a beszéddel bánni, olyan semmi a szó amellet, amit megélünk. Nem minden kívánczik beszédbe, a történetek úgy élnek igazi életet, ha csak kóvályognak bennünk céltalanul. Aztán vannak olyanok is, amelyikek szavakat keresnek. Ha történés és a szó egymásra talál, akkor az nagyon szép mese lesz. Hallottam egy öreg cigányt, aki úgy tudta mesélni a háborút, hogy még a robbanás légnyomását is érezted. Nem tudom, mi lett vele, de kár, ha az ilyen emberek magukkal viszik a sírba a szavakat, mert azok nem közönséges szavak, hanem mintha az előadott dolog költözött volna beléjük. Furcsa, pedig mintha ugyanúgy mesélne, mint más. Ha én úgy tudnék leadni, mint ő, akkor nem ezt a foltos-rongyos életemet mondanám, hanem azt, hogy milyen jó rányi vagy te, és szépeket beszélnék a szemedről meg a derekadról, a hajadról, combodról. De a te hajad, combod nem ezeket a szavakat érdemli, sokkalta szebbeket. Néha én is tudok szépeket mondani, de mindig keveredik a szennyessel. Erről az jut eszembe, hogy egyszer valami nagyon szépet láttam, csak a végén romlott el egy kicsit az egész.

Akkor már rég egy nyolctonnással jártam az országot, megfordultam mindenféle helyen, városban, szóval világlátott ember kezdtem lenni. El is felejtettem a putrit, alig-alig jártam odahaza. Szerettem az idegen nagyvárosokat, csak úgy zsebre dugott kézzel csavarogtam bennük, azt se bántam, ha eltévedek. Megbámultam mindent, nem zavart nagyon, hogy idegen voltam, máshol, itthon is voltam elégszer az.

Nem tudom már, hol volt, valami nagyon nagy, tiszta, elegánciás városban csámborogtam, szép napsütés volt, emlékszem, s az emberek is mintha mind mosolygósak

lettek volna. Hát ahogy ténfergek ott, egyszer csak csődületet látok egy nagy téren, amelyiken egy lovas szobor is volt. Gondolom, megnézem. Ahogy mind közelebb-közelebb megyek, hát csak valami ismerős gyászos hangot hallok, több hangot egyszerre, de mintha egy lett volna mégis, vagy egyvalaki énekelte volna több hangon. Erős férfihang jajongott hosszan, kis lélegzetű megszakításokkal, mint a toron vonyító kutya, egy mély női hang szaporán, szaggatottan társult melléje, s mintha csak a férfi hangját követné fennebb, vékony, fiatal asszonyhang verdesett a kettő felett sikítózva, néha kurrogva, s hallottam még egy gyereket, az hol kurrogott, hol cafatokban adta ki valami megkínzott kölyökkutya hangját. A négy hang keveredett, üzték vagy követték egymást, egy darab idő múlva mindig ugyanolyan magasságra hágott a legvékonyabb hang fölé a férfi jajongó éneke, hogy ilyenkor a körülállók belesápadtak. Tudtam jól: cigányok, siratót jajgatnak, aztán a szeszélyesen vergelődő mélyebb nőhangból, amelyik néha szóval is jajongott, kivettem, hogy halott purdójukat siratják ott a nagy tér sarkában, abban a tiszta, fényes, boldog városban. Hallottam én elégszer cigánysiratót, de az ott valami más volt, borzalmas, úgyszólván én is el-sápadtam a magasan fel-felvonyító férfihangra. Előrefurakodtam, senki nem törődött a könyökömmel, még a milicista sem, úgy hallgatták ezt a sikító-jajgató gyászt. A dádé a földön ült foldozó ülésben, mellette rogyant zsákja, tenyerével csapkodta az aszfaltos járdát, néha egészen a földre hajolt ültében, mintha onnan is jajt várna. Az egyik nő, a vastag hangú, szapora, sokszor érthetetlen szöveget mondva énekelte, közben erre-arra dülöngélt ültében, vele egyszerre hajladozott az előtte ülő kis purdó. A másik fehérnép fiatal volt, szép, a sarkán ült, vadul fel-felvetette fejét, facsargatta a törzsét, és egyfolytában sikítózott. Arcukon csurgott a könny, hajuk összekócolódott, izzadtan tapadt homlokukra, ráncaikban vonaglott a kín. Amikor a dádé felvitte a hangját, hirtelen hátrahajolt, égre vetette könnyes, elgyötört arcát, feldobálta kifordított tenyerű kezeit. Látszott, semmiről

se tudnak, semmit se látnak, ismeretlen helyre ragadta őket a gyász, üvöltő énekléssel őrvjngtek. Volt ebben valami borzalmasan, velőtrázóan szép, hogy így tudunk mi gyászolni egy idegen város közepén, hogy az emberek sápadtan hallgatják fájdalmunkat, s beléje feledkeznek. Nagyon sokáig hallgattam a siratózást, megfeledkeztem ott mindenről, csak néztem-néztem őket, ahogy hajladoztak, vonaglottak.

Aztán egyszerre csak oszladozni kezdett a varázslat, valami hamis villant ki alóla. Eleinte nem tudtam, mi zavar. Amint ott nézelődök, hát csak látom, hogy a fiatalabbik fehérszínű, a vékony hangú, mintha túl nagyra tátaná a száját, körbe-körbe nézdel, a hangja is elhamisodott, mint a vásári kikiáltóké. Sokat kellett figyeljem, amíg rájöttem. Senki más nem vette észre, csak én.

Túl nagyra tátott szájából, ínyig húzott ajkai közül két sorban csillogó, színarany fogakat mutogatott.

Akkor azért valami elmúlt tőlem, mert nagyon rám jött a hazamehetnék. Otthon erősen ropogtattam az öregeim csontját, meg szinte cigánykereket vettem a földig-ablak putrik látásától. Még nem bontották le, még mindig nem! Ejsze a bolhacsípésnek is örültem, pedig még mindig nem tudtam eléggé fölfogni az én életemet, csak valami fény hullott rá, erősebb, mint az aranyfogak sárgító fénye. Putri és sofőrelet között feszült az életem, mint kötélverő pályán apám kötele, még nem tudtam, hogy elég egy szó, egyetlen szó és elpattan, összegubancolódik az egész, egy rakás semmi lesz, amit bogozgathatsz a kurva életen átal, nem mész semmire, mert még magad is kötsz göcsöket hozzá, hogy a devla se bogozza azt ki, tapogatózhatsz vak ujjaiddal rajta egész életedben, mert nem elég a mindennapi gond neked, a fene a jódolgodat, hogy külön is marhaságot sodorsz magadnak a végtelen hosszú kócból, amit mintha az a mesebeli varasbéka köpne ki a száján. A legvégén az rondított belé a maradék jó hangulatomba, hogy az ószeren egyszer megláttam egy vén cigányt, aki... A lepra enné meg, mintha csak rá-

duplázott volna ott arra az ocsmányságra; a lányát mutogatta, lehetett vagy tizenhat éves: – Nézzék csak meg, nézzék, tátsd ki te, ‘sze ennek húszezer pénz van a szájában!

Akkor úgy elöntött a méreg, hogy ki tudtam volna verni annak a rányinak az ékszerboltot a szájából. Olyan dühös voltam, hogy a jóistennek se tudok eligazodni magunkon, hogy erre-arra lökdösnek az érzéseim, hogy mindent tudok a fajtámról aprólékkal, s mégse tudok valami fontosat, mert bennem is van, itt rejtezik, s ezért nem láthatom meg az igazságot, hogy olyan se-béka-se-hal fajta vagyunk, egyszer hatalmas, mindenkit sápasztó fájdalom üvölt rólunk, íráskor meg bohócsipkát húzunk a kínunkra, ami úgy áll rajtunk, mint púposon a szűk ruha, azt villogtatjuk, ami minden rothadt szájban éppúgy csillan, mint a mienkben, s azt dugjuk el, ami még egészséges bennünk, amiért egy városi naccsága ötször annyi aranyat is adna, ha volna neki, mint ami elfér egy bővlikirakat-pofában. Ezek az aranyfogakon csillant meg valami annak az igazságnak a visszfényéből, amit sosem fogunk megismerni, mert ostobasággal vert meg a Devla, de adott annyi erőt, hogy túléljük ezt a halálos ostobaságunkat. Ha a napnak csak egyetlenegy pillanatában minden ember gondolkozna!...

Hiába na! Mindig csak ellentmondok magamnak. Mert én aztán igazán el-elgondolkozom, de semmit nem tudok kisütni, ami igazán fontos lenne. Így nem lehet semmire menni. Elvásik a körmöd, ahogy hasztalanul bogozod, bogozgatod ezt az elátkozott kőcköteget, amelyik olyan keményre összegöcsölődött. Arra gondolsz, amit tanultál a történelemből, arra a királyi hadvezérre, aki nem sokat töprenkedett ott a bog előtt, nem mind bogozgatta, de egy suhintással vágta kettébe. Könnyű volt neki, olyan időben élt. Próbálná meg mostan! Aztán meg embere is válogatja. Engem úgyse hagyott volna nyugton az a kibogozhatatlan göcs. De hát hogy látnék én el olyan messzire az apám kötélverő pályájáról, hogy a kardsuhogtatások eredményét kételhessem?

Hallod-e, te szépszemű! Szomorú egy bohóc vagy mindenképpen, ha gondolkozol, ha nem. Olyan sérülékeny benned a lélek, elég egy szó, egyetlen, egész életedben igazán megértett szó, hogy összekuszálódjék a múlt, az apáid múltja, a nagyapáid, szépapáid múltja, s jövőd bogozgatásban teljék el, mely szintúgy valaki, a fiad múltja lesz, s belevéssék az életed. Ezt az egészet már nem lehet belefojtani egy pillanatnyi ölelésbe, mert a legnagyobb gyönyörbe is belenyilallik a fájdalom. Aztán meg mi volt az a szó? Ezerszer kimondott, egyszer megértett szó, nap mint nap hallhattad, nap nap után érezted a jelentésit, de csak egyszer értetted meg egészen, s akkor sem az eszeddel, mert arra a szóra már a szájban is olyan ízek tapadnak, hogy nincs azoknak jelentése, minden egyszerre sűrűsödik bennük, ami elmúlt és ami múlik mindörökké, s mégis mindig folytatódik, mint az elátkozott varasbéka szájából a szösz, mert ahogyan egy szóban ott lehet a sorsod, mint a Ragyás Marci egyetlen szavában, amiért a kocsmában leszúrták, van olyan szó, amelyikben mindegyikünk sorsa ott van. Azt hiszem, ez a szó minden nyelven ott formálódott az örökkévalóság szájában, amíg már minden ember úgy érzi, joga van úgy kimondani, mintha épp az ő szája lenne az örökkévalóság pecsétje, csak szóra kell csücsöríteni. Olyan semmi az egész, csak az fáj, hogy olyan nyelven értettem meg, amin ezen kívül egy szót sem tudok, meg hogy a világ minden ismeretlen nyelvén megérteném ezt a szót...

Meg fogod most már érteni, meg kell értsed! Abban a nagy figyelő csendben, amely a szemedben sötétlik, abban csobbanjon, vessen gyűrűt a meg nem magyarázható fájdalom, amelyikkel egészen a magamévá teszek, mert minden ölelésnél erősebben öllelek magamhoz ezzel a fájdalommal.

Ott ültem az első osztályon abban a dufla kék köntösben, amelyikbe bele is kellett bújjon valaki, hogy oda menjen, ahol megcsodálhatják, a keserves istenit! Onnan, abból az ablakból akart integetni a sötétkék köntös a sötétkék zakóujjal, vagy mindkettővel, mint

egy sötétkék bohóc. Valami undorító jóérzés öntött el, mint amikor olyan nőt kaptam meg, akihez semmi közöm, de akire hosszasan kikoplaltam. Fejemet hátrahajtottam a bársonyszék fehér fejtámasztójának, mellettem a fürkében két farmeres srác egy csajt vicogtatott. Mikor aztán kifogytak a beszédből, de a röhögés tovább gürüzölte a torkukat még, az egyik nyeszlett csóró az ablak felé fordulva, nehogy rájöjjenek, közömbös pofával mondta: – Na né, a *dzsipszi!*

Az ő hangját utánoztam, pontosan.

Na, lássuk, megérted?

Találd ki, mi az!